

Parsifalin levytykset

Wieland Wagnerin vuonna 1951 tekemää Parsifal-ohjausta esitettiin Bayreuthissa vuoteen 1973 asti, ja lähes puolet tässä artikkelissa mainituista levytyksistä on äänitetty sen eri esityksissä. Kuvan esitys on vuodelta 1971, ja myös se on levytetty. (Kuva: Bayreuth 1971)

Parsifalista on julkaistu CD:llä ainakin 34 levytystä, joista ilmeisesti seitsemän studiossa äänitettyjä. Joidenkin vanhojen levytysten kohdalla ei ole aivan varmaa, onko ne tehty studiossa vai elävän yleisön edessä. Jotkut saattavat myös olla studio- ja live-äänitteiden välimuotoja, ns. studiolivejä. Aivan kaikkia levytyksiä en ole kuullut, lähes kaikista kuitenkin osia. Otin listalle mukaan myös videojulkaisuja sekä muutaman levytyksen, jotka on julkaistu vain LP:nä. CD-julkaisua odotellessa niitä kannattaa etsiä käytettyjä levyjä myyvistä kaupoista.

Uusia Parsifal-levytyksiä ei ole ilmestynyt yli kymmeneen vuoteen, vanhojen esitysten taltiointeja kylläkin. Useimmat studiolevytykset on tehty 1970-80-luvuilla.

Wagnerin väitetään Ringin ja Tristanin jälkeen tajunneen, että hän oli vaatinut laulajilta liikaa. Parsifalissa ei olekaan yhtään Tristanin kaltaista mahdotonta roolia. Viidessä suurimmassa roolissa on silti kaikissa omat vaikeutensa. Näiden roolien lisäksi oopperassa on melkoinen joukko pikkurooleja. Tärkeään rooliin nousee myös kuoro, jolla on ensimmäisessä ja kolmannessa näytöksessä erittäin paljon laulettavaa. Erityisesti Bayreuthin

kuorot ovat aina olleet erittäin tasokkaita. Tästä kiitos kuuluu **Wilhelm Pitzille** ja hänen seuraajalleen **Norbert Balatschille**. Tärkein henkilö Parsifalissa on kapellimestari. Joistakin levytyksistä voi huomata, että keskinkertaisesti laulettu, suuren maestron johtamasta esityksestä on mahdollista nauttia. Päinvastaisesta tapauksesta taas ei oikein.

Parsifalin levytykset voidaan jakaa kahteen lajiin: **Hans Knappertsbuschin** (6, 7, 11, 12, 14, 15, 18-21) johtamiin ja muihin. Knappertsbusch johti Bayreuthin Parsifalit vuosina 1951-64. Väliin jäi vain kesä 1953. **Wieland Wagner** ei pitänyt saksalaiseen romanttiseen perinteeseen kuuluvasta paatoksellisuudesta ja massiivisuudesta. Olikin yllättävää, että hän valitsi ensimmäisille Bayreuthin festivaaleille kapellimestariksi Knappertsbuschin, joka oli tuohon aikaan yli kuudenkymmenen ja edusti juuri tuota vanhasaksalaista tyyliä. Hyvä näin, sillä Knappertsbuschin yhdeksän levytettyä Parsifalia ovat monessa suhteessa ylittämättömiä. Ensimmäisissä levytyksissä tempot ovat hitaita, mutta "Kna" onnistuu silti pitämään jännitteen yllä. Myöhemmät ovat nopeampia, ja viimeisten tempot ovat itse asiassa hyvin lähellä

Hermann Levin tempoja oopperan kantaesityksessä. Kaikki yhdeksän levytystä ovat erittäin onnistuneita, erityisesti 50-luvun alussa tehdyt myös laulajien osalta. Myöhemmät laulajakaartit ovat epätasaisempia. Jotkut ovat kyllä kyseenalaistaneet Knappertsbuschin taidot sillä perusteella, että hän ei ollut yleensä harjoittanut johtamiaan esityksiä.

Knappertsbuschin pitäessä taukoa vuonna 1953, Bayreuthin Parsifaliesitykset johti **Clemens Krauss** (9), joka oli Knappertsbuschin kanssa erittäin huonoissa väleissä. Olen pitänyt Kraussin samana vuonna levyttämää Ringiä jollain tavalla liian kevyenä, enkä odottanut hänen Parsifalitaan paljoakaan. Silti se nousi nopeasti suosikkieni joukkoon. Krauss oli kapellimestarina Knappertsbuschin vastakohta. Hänen temponsa ovat nopeita ja tyyli tehokkaan draamaattinen. Silti hänkin onnistuu

Teksti:
Robert Storm

saamaan aikaan erittäin vaikuttavan kokonaisuuden. Erityisesti toinen näytös on yksi jännittävimmistä kuulemistani.

Knappertsbuschin kuoleman jälkeen Wieland Wagner halusi hänen tilalleen täysin erilaisen kapellimestarin, joka johtaisi kevyellä otteella, nopeilla tempoilla ja epäromanttisella tyyllillä. **Pierre Boulezin** (22,25) *Parsifal* on nopein kautta aikojen, ja tässä tapauksessa vauhti ei ole hyvä asia. Kaikki yksityiskohdat jäävät huomaamatta, eikä minkäänlaista tunnelmaa pääse syntymään. Jotkut ovat pitäneet tätä tulkintaa hyvinkin merkittävänä, vaikka Clemens Krauss oli johtanut nopean ja kevyen *Parsifalin* jo paljon aiemmin. Merkittävänä erona näissä esityksissä on se, että Kraussin tulkinnassa on järjen lisäksi myös tunnetta. On tavallaan ymmärrettävää, että Boulezin tulkintaa on pidetty merkittävänä aikana, jolloin kaikki tunteisiin liittyvä on leimattu sentimentaaliseksi hölynpölyksi. Toivottavasti tämä tunteettomuuden aika on siirtymässä menneisyyteen. Boulezilta on julkaistu *Parsifalit* vuosilta 1966 ja -70. Kuulin nettiradiosta hänen viimekesäisen *Parsifalinsa*, joka oli selvästi aiempia kiinnostavampi.

Näiden Boulezin esitysten välillä *Parsifalia* on Bayreuthissa johtanut sekalainen joukko kapellimestareita. Videolla julkaistu **Horst Steinin** rutiininomaisesti johtama esitys (32) on mitänsanomattomimpia kautta aikojen. Esityksen ohjasi

Ohjaaja Wieland Wagner ja kapellimestari Hans Knappertsbusch, joiden yhteisistä *Parsifal*-esityksistä peräti yhdeksän on julkaistu levyllä.

Wolfgang Wagner, jonka ohjauksia on tapana haukkua. Itse pidin kovasti hänen hyvin realistisesta *Mestarilaulajat*-videostaan, mutta hänen *Parsifalissaan* ei ole oikeastaan mitään kiinnostavaa. Lavastus näyttää ensimmäisessä ja kolmannessa näytöksessä kelvolliselta, toisessa melko rumalta. Laulajissakaan ei

ole paljoa kehumista. Wolfgang Wagnerin myöhempi ohjaus on ilmeisesti ollut saatavilla hyvin lyhyen ajan. Se ei ilmeisesti poikkea juurikaan aiemmasta, mutta kapellimestari **Giuseppe Sinopoli** sekä Amfortasia ja Klingsoria esittävät **Falk Struckmann** ja **Ekkehard Wlaschiha** tekevät siitä vähän kiinnostavamman.

James Levenin johtaman Bayreuth-esityksen (36) laulajat ovat osittain samoja kuin Steinin, eivätkä paljonkaan mielenkiintoisempia. Sen sijaan Levine on nykyisten Wagnerkapellimestarien joukossa aivan omaa luokkaansa. Hitaat tempot ja jyrkät ote muistuttavat Knappertsbuschista. Toisaalta Levine tarjoaa useita jännittäviä yksityiskohtia. Hänen *Parsifalinsa* on harras ja kaunis. Harmi, ettei tätä esitystä ole julkaistu videolla, sillä **Götz Friedrichin** ohjaus on varmasti hieno. Dvd:llä on sen sijaan julkaistu Levenin Metropolitanissa johtama, **Otto Schenkin** ohjaama ja laulajien osalta paljon kiinnostavampi esitys (39). Se ei ole aivan yhtä Hollywood-tyyppinen kuin Schenkin ohjaama Ring-dvd, vaan muistuttaa 1800-luvun tyyliä. Ensimmäisessä ja kolmannessa näytöksessä ei ole ohjauksellisesti mitään todella erityistä, mutta toinen näytös on värikästä ja kaunista katsottavaa. Levine ja Metropolitanin orkesteri ovat levyttäneet *Parsifalin* myös studiossa (40). Hieman synteettisen kuuloisesta orkesterisoinnista huolimatta tämä bel canto -tyyppisen laulajakaartin kanssa tehty

Diskografia:

- Amfortas:** Martial Singher
Titirel: Fred Destal
Gurnemanz: Alexander Kipnis
Parsifal: René Maison
Klingsor: Fritz Krenn
Kundry: Marjorie Lawrence
Ääni korkeuksista: ?
Graalin ritarit: Hans Fleischer, Jorge Andronoff
Knaapit: Lucy Ritter, Irra Petina, Hans Fleischer, Luis Santoro
Kukkaistytöt: Editha Fleischer, Irra Petina, Maria Malberti, Lucy Ritter, Emma Brizzio, Yolanda di Sabato
Orquesta y Coro del Teatro Colón di Buenos Aires
Kapellimestari: **Fritz Busch**
Teatro Colón, Buenos Aires
22.9.1936
Live-äänitys, mono
Marston, 53003-2
- Amfortas:** Friedrich Schorr
Titirel: Norman Cordon
Gurnemanz: Emanuel List
Parsifal: Lauritz Melchior
Klingsor: Arnold Gabor
Kundry: Kirsten Flagstad
Ääni korkeuksista: Doris Doe
Graalin ritarit: George Cehanovskiy, Louis d'Angelo
Knaapit: Natalie Bodanya, Helen Olheim, Giordano Paltrinieri, Karl Laufkötter
Kukkaistytöt: Susanne Fischer, Irra Petina, Helen Olheim, Hilda Burke, Thelma Votipka, Doris Doe

- Metropolitan Opera Orchestra and Chorus**
Kapellimestari: Artur Bodanzky (1. ja 3. näytös) & Erich Leinsdorf (2. näytös)
Metropolitan Opera, New York
15.4.1938
Live-äänitys, mono
MYTO, MCD 982.H013
- Amfortas:** Paul Schöffler
Titirel: Hans Braun
Gurnemanz: Ludwig Weber
Parsifal: Günther Treptow
Klingsor: Adolf Vogel
Kundry: Anny Konetzni
Graalin ritarit: Hugo Meyer-Welfing, Harald Pröglhof
Knaapit: Elisabeth Rutgers, Sieglinde Wagner, Erich Majkut, Hermann Gallos
Kukkaistytöt: Emmy Funk, Elisabeth Rutgers, Friedl Rieger, Judith Hellwig, Ilona Steingruber, Sieglinde Wagner
Wiener Symphoniker
Chor der Wiener Staatsoper
Kapellimestari: Rudolf Moralt
1949
Studioliveäänitys, mono
Cantus Classics, CACD 5.00297/98
MYTO, MCD 954.136
 - Amfortas:** Heinrich Nillius
Titirel: Helmut Fehn
Gurnemanz: Josef Greindl
Parsifal: Bernd Aldenhoff
Klingsor: Robert Blasius
Kundry: Martha Mödl

- Chor und Sinfonieorchester des Kölner Rundfunks**
Kapellimestari: Richard Kraus
4.1949
Live-äänitys, mono
Gebhardt, JGCD 0012-4
- Amfortas:** Rolando Panerai
Titirel: Dimitri Lopatto
Gurnemanz: Boris Christoff
Parsifal: Africo Baldelli
Klingsor: Giuseppe Modesti
Kundry: Maria Callas
Ääni korkeuksista: ?
Graalin ritarit: Aldo Bertocci, Mario Frosini
Knaapit: Silvana Tenti, Mití Truccato Pace, Franco Baldaccini, Aldo Bertocci
Kukkaistytöt: Lina Pagliughi, Renata Broilo, Anna Maria Canali, Liliana Rossi, Silvana Tenti, Mití Truccato Pace
Orchestra Sinfonica e Coro di Roma della RAI
Kapellimestari: Vittorio Gui
Studiolive-äänitys, mono
20.-21.11.1950
Laulettu italiaksi
Arkadia, 78083
Cantus Classics, CACD 5.00237/38
Opera d'Oro, OPD-1236
Melodram, MEL 36041
Opera Magic's 6206961
Verona, 27085/87
 - Amfortas:** George London
Titirel: Arnold van Mill
Gurnemanz: Ludwig Weber

- Parsifal:** Wolfgang Windgassen
Klingsor: Hermann Uhde
Kundry: Martha Mödl
Ääni korkeuksista: Ruth Siewert
Graalin ritarit: Walther Fritz, Werner Faulhaber
Knaapit: Hanna Ludwig, Elfriede Wild, Günther Baldauf, Gerhard Stolze
Kukkaistytöt: Hildegard Schünemann, Erika Zimmermann, Hanna Ludwig, Paula Brivkalne, Maria Lacorn, Elfriede Wild
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Hans Knappertsbusch
Festspielhaus Bayreuth
22.8.1951
Live-äänitys, mono
Naxos, 8.110221-24
Teldec, 9031-76047-2
Quadro, 222185-444
Cantus Classics, CACD 5.00237/38
- Amfortas:** George London
Titirel: Kurt Böhme
Gurnemanz: Ludwig Weber
Parsifal: Wolfgang Windgassen
Klingsor: Hermann Uhde
Kundry: Martha Mödl
Ääni korkeuksista: Ruth Siewert
Graalin ritarit: Karl Terkal, Werner Faulhaber
Knaapit: Hanna Ludwig, Hertha Töpfer, Gerhard Unger, Gerhard Stolze
Kukkaistytöt: Rita Streich, Erika Zimmermann, Hanna Ludwig,

levytyks on mielestäni ehkä viimeisten 20 vuoden paras Wagner-levytys.

Ennen Levinea ovat huomattavia studio-Parsifaleja johtaneet **Sir Georg Solti** (27), **Herbert von Karajan** (29), **Rafael Kubelik** (30) ja **Sir Reginald Goodall** (35). Soltia on usein syytetty draamatisten yksityiskohtien ylikorostamisesta kokonaisuuden kustannuksella. Minä kaipaen dramaattisimmissa kohdissa kunnan meteliä, joten Soltin tyyli on usein miellyttänyt minua paljonkin. On yllättävää, että tämäntyyppinen kapellimestari onnistuu huomattavasti paremmin Parsifalissa kuin esim. *Lentävän hollanti-*

laisen ja Valkyyrian kaltaisissa dramaattisemmissa oopperoissa. *Parsifal*istakin hän tekee selvästi oopperamaisen eikä sellaista puoli-oratoriota, jollainen se on joidenkin kapellimestarien johtamana. Poikakuorolle sävelletty osuudet ovat tosiaan poikakuoron esittämiä, mikä on levytyksissä yllättävän harvinaista. Tämä lisää tunnelmaa, mutta vähentää entisestään naisten osuutta tässä oopperassa. Soltin orkesterissa, Wienin filharmonikoissa ei ollut yhtään naissoittajaa. Kuulemma naiset olisivat tehneet soinnista vähemmän yhtenäisen. Fakta vai pelkkää miessovinismia?

Herbert von Karajanille *Parsifal* on selvästi pyhää musiikkia, enkä todellakaan sano tätä negatiivisessa mielessä. On vaikea löytää jylhemmän kuloista *Parsifalia* kuin tämä. Toisaalta taas toisen näytöksen toinen kohtaus on harvinaisen herkkä ja kaunis. Levytys on erittäin persoonallinen, muttei silti sellaista omiutuista musiikillista masturbaatiota kuin jotkut Karajanin myöhäistuotantoon kuuluvat levytykset. Levyttäessään *Parsifalin* livenä 1960-luvun alussa (16), Karajan oli juuri siirtynyt pois draamatteisesta varhaiskaudestaan ja aloittanut ns. kamarimusiikillisen kautensa (Karajan itse inhosi tätä nimitystä). Tämä esitys tuntuu minusta vähän liian kevyeltä, vaikka siinäkin on monia hienoja kohtia.

Reginald Goodallin Wagneriaanintuntevat parhaiten hänen hienosta, vaikkakin äärimmäisen hitaasta englanninkielisestä *Ringistään*. Goodallin *Parsifal* on saksankielinen, mutta tyylillisesti samantapainen kuin hänen *Ringinsä*. Tempot ovat hitaampia kuin muilla ka-

pellimestareilla, mutta eivät ehkä eroa kovinkaan paljon totutusta. Johtihan Knappertsbuschkin usein *Parsifalia* melko hitaasti. Knappertsbuschista eroaa Goodallin äärimmäinen pikkutarkkuus. Hänen levytystään kannattaa kuunnella jos haluaa huomata *Parsifalin* pienimmätkin yksityiskohdat.

Rafael Kubelikin Wagner-studiolevytyksen kohtalo tuntuu olevan omituinen: hän levytti *Nürnbergin mestarilaulajat* vuonna 1967 ja *Parsifalin* 1980. Molemmat ilmestyivät vasta parikymmentä vuotta myöhemmin. Molempia sopii parhaiteen kuvaamaan sana "laadukas". Kumpikin on johdettu vakuuttavasti ja laulettu hienosti, mutta mitään todella jännittävää ja persoonallista niissä ei ole. Mestarilaulajiin tällainen persoonattomuus sopii ilman muuta paremmin kuin *Parsifaliin*. Samalla tavalla laadukkaita ovat myös **Rudolf Moraltin** (3) ja **Richard Krausin** (4) vuonna 1949 tekemät levytykset sekä **Eugen Jochumin** (13, 26) johtamat esitykset.

Daniel Barenboim (37) pitää periaatteessa esityksen hyvin kasassa, mutta saa vain suurimmat kohokohdat tuntuun edes jollain tavalla kiinnostavilta. Barenboimin johtaman videoversion (38) ohjasi **Harry Kupfer**, joka ohjaa myös Suomen kansallisoopperan tämänkevään *Parsifal*-produktion.

Ääneltään melko epämääräisiä historiallisia äänitteitä ovat **Fritz Buschin** johtama esitys Buenos Airesin Teatro Colónista vuodelta 1936 (1) sekä vuonna 1938 Metropolitanissa taltioitu esitys (2), jossa ensimmäisen ja kolmannen näytöksen johtaa **Artur Bodanzky** ja

Clemens Krauss
(Kuva Lim M. Lain kokoelmasta)

Paula Brivkalne, Maria Lacorn, Hertha Töpper
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Hans Knappertsbusch
Festspielhaus Bayreuth
1952
Live-äänitys, mono
Archipel, ARPCD 0112-4

8.
Amfortas: Hans Hotter
Titurel: Lubomir Vichegonov
Gurnemanz: Jerome Hines
Parsifal: Hans Hopf
Klingsor: Gerhard Pechner
Kundry: Margaret Harshaw
Ääni korkeuksista: Jean Madeira
Graalin ritarit: Emery Darcy, Osie Hawkins
Knaapit: Genevieve Warner, Mildred Miller, Paul Franke, Gabor Carelli
Kukkaistytöt: Lucine Amara, Lois Hunt, Herta Glaz, Anne Bollinger, Paula Lenchner, Margaret Roggero
Metropolitan Opera Orchestra and Chorus
Kapellimestari: Fritz Stiedry
Metropolitan Opera, New York
12.4.1952
Live-äänitys, mono
Archipel, ARPCD 0065-4

9.
Amfortas: George London
Titurel: Josef Greindl
Gurnemanz: Ludwig Weber
Parsifal: Ramón Vinay
Klingsor: Hermann Uhde

Kundry: Martha Mödl
Ääni korkeuksista: Maria von Ilosvay
Graalin ritarit: Gene Tobin, Theo Adam
Knaapit: Hetty Plümacher, Gisela Litz, Hugo Kratz, Gerhard Stolze
Kukkaistytöt: Rita Streich, Erika Zimmermann, Hetty Plümacher, Anna Tassopoulos, Gerda Wismar, Gisela Litz
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Clemens Krauss
Festspielhaus Bayreuth
1953
Live-äänitys, mono
Archipel, ARPCD 0171-4

10.
Amfortas: George London
Titurel: Lubomir Vichegonov
Gurnemanz: Hans Hotter
Parsifal: Set Svanholm
Klingsor: Lawrence Davidson
Kundry: Astrid Varnay
Ääni korkeuksista: Jean Madeira
Graalin ritarit: James McCracken, Osie Hawkins
Knaapit: Genevieve Warner, Mildred Miller, Paul Franke, Gabor Carelli
Kukkaistytöt: Lucine Amara, Maria Leone, Herta Glaz, Heidi Krall, Jean Fenn, Margaret Roggero
Metropolitan Opera Orchestra and Chorus
Kapellimestari: Fritz Stiedry
Metropolitan Opera, New York
17.4.1954

Live-äänitys, mono
Walhall Eternity, WLCD 0070

11.
Amfortas: Hans Hotter
Titurel: Theo Adam
Gurnemanz: Josef Greindl
Parsifal: Wolfgang Windgassen
Klingsor: Gustav Neidlinger
Kundry: Martha Mödl
Ääni korkeuksista: Hetty Plümacher
Graalin ritarit: Gene Tobin, Theo Adam
Knaapit: Hetty Plümacher, Gisela Litz, Hugo Kratz, Gerhard Stolze
Kukkaistytöt: Ilse Hollweg, Friedel Pöttinger, Hetty Plümacher, Dorothea Siebert, Jutta Vulpius, Gisela Litz
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Hans Knappertsbusch
Festspielhaus Bayreuth
5.8.1954
Live-äänitys, mono
Golden Melodram, GM 1.0053

12.
Amfortas: Dietrich Fischer-Dieskau
Titurel: Hans Hotter
Gurnemanz: Josef Greindl
Parsifal: Ramón Vinay
Klingsor: Toni Blankenheim
Kundry: Martha Mödl
Ääni korkeuksista: Martha Mödl
Graalin ritarit: Josef Traxel, Alfons Herwig
Knaapit: Paula Lenchner, Elisabeth Schärtel, Alfred Pfeifle,

Gerhard Stolze
Kukkaistytöt: Ilse Hollweg, Friedel Pöttinger, Paula Lenchner, Dorothea Siebert, Jutta Vulpius, Elisabeth Schärtel
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Hans Knappertsbusch
Festspielhaus Bayreuth
19.8.1956
Live-äänitys, mono
Golden Melodram, GM 1.0062
Arkadia CDMP 435

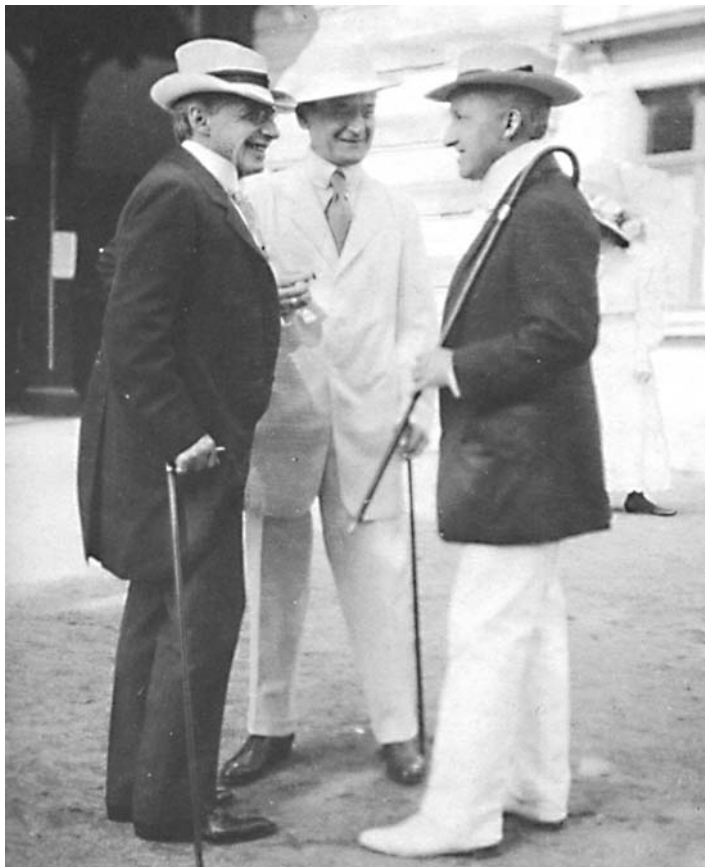
13.
Amfortas: Ferdinand Frantz
Titurel: Alois Pernerstorfer
Gurnemanz: Ludwig Weber
Parsifal: Wolfgang Windgassen
Klingsor: Hermann Uhde
Kundry: Martha Mödl
Ääni korkeuksista: ?
Graalin ritarit ja knaapit: Hetty Plümacher, Gisela Litz, Jutta Vulpius, Tommaso Frascato, Giuliano Ferrin
Kukkaistytöt: Itze Olberg, Frieda Böttinger, Hetty Plümacher, Dorothea Siebert, Jutta Vulpius, Gisela Litz
Orchestra Sinfonica e Coro di Roma della RAI
Coro voci Bianche di Roma della RAI
Kapellimestari: Eugen Jochum
29.3.1956
Live-äänitys, mono
Living Stage, LS 40 35 169

14.
Amfortas: Eberhard Wächter

toisen **Erich Leinsdorf** (myös 23). Molemmat esitykset ovat nopeita ja energisiä. Itse asiassa olisi ehkä ollut järkevämpää, jos Bodanzky ja Leinsdorf olisivat vaihtaneet osia, sillä Bodanzkylla on taipumusta suoranaiseen kaahaukseen. Buschin esityksessä kuoro laulaa ilmeisesti italiaa (sanoista on mahdotonta saada selvää), ja oopperaa lyhenneltiin melkoisesti. Metropolitanin esitys on periaatteessa täydellinen, mutta siitä puuttuu 10-30 sekuntia aina seitsemän minuutin välein. Toinen näytös on julkaistu erikseen paremmalla äänellä.

Oudoin tapaus *Parsifal*-levytysten joukossa on **Vittorio Guin** (5) johtama italiankielinen radiotaltointi. Gui tunnetaan aivan erilaisen musiikin johtajana, ja välillä tuntuu siltä, kuin hän johtaisi *Aidaa* eikä *Parsifalia*. Tästä huolimatta esitys on mielenkiintoisella tavalla persoonallinen. Ennen kaikkea siinä on kaksi loistavaa laulajaa, **Boris Christoff** ja **Maria Callas**. Oopperaa lyhennettiin tässäkin esityksessä.

Arturo Toscaninia, Wilhelm Furtwängleria ja **Richard Straussia** on pidetty

Filosofi Heinrich von Thode (Wagnerin tytärpuolen Danielan puoliso), kapellimestari Karl Muck ja festivaalijohtaja Siegfried Wagner (Kuwa Wolf Siegfried Wagnerin kirjasta The Wagner Family Albums)

suurina *Parsifal*-kapellimestareina, mutta heidän johtamaanaan on julkaistu vain muutamia kohtauksia. Historiallisten

äänitteiden ystävien kannattaa kuunnella cd, jolla **Alfred Hertz, Karl Muck ja Siegfried Wagner** johtavat *Parsifalia* (Naxos Historical 8.110049-50). Hertz oli juuri se kapellimestari, joka ensimmäisenä johti *Parsifalin* Metropolitanissa ja sai tällä teolla Wagnerin suvun vihat päälleen. Tällä levyllä on hänen vuonna 1913 johtamansa orkesterisarja. Karl Muck aloitti uransa jo Wagnerin kuoleman aikoihin, ja johti Bayreuthissa vuosina 1901-30. Vuosina 1927-28 hän äänitti siellä ja Berliinissä kohtauksia *Parsifalista*, mukaanlukien lähes koko kolmannen näytöksen. Muck on ilman muuta merkittävimpiä Wagnerkapellimestareita kautta aikojen. Oikeastaan häntä voi pitää hidastempoisen, mutta silti jännittävän *Parsifal*-tyylin luoja. Hänen johtamansa ensimmäisen näytöksen transformaatiomusiikki on ainoa levyitys, jolla voi kuulla Wagnerin *Parsifalia* varten teettämät Graalin kellot. Kellot tuhoitiin toisen maailmansodan aikaan. Cd:llä on lisäksi Siegfried Wagnerin johtama *Pitkäperjantain ihme*.

Titirel: Josef Greindl
Gurnemanz: Jerome Hines
Parsifal: Hans Beirer
Klingsor: Toni Blankenheim
Kundry: Régine Crespin
Ääni korkeuksista: Maria von Ilosvay
Graalin ritarit: Fritz Uhl, Donald Bell
Knaapit: Claudia Hellmann, Ursula Boese, Harald Neukirch, Gerhard Stolze
Kukkaistytöt: Lotte Schädle, Friedel Pöltinger, Hildegard Schünemann, Dorothea Siebert, Gertraud Prenzlöv, Elisabeth Schärtel
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Hans Knappertsbusch
 Festspielhaus Bayreuth 1958
 Live-äänitys, mono
Golden Melodram, GM 1.0058

15.
Amfortas: Thomas Stewart
Titirel: David Ward
Gurnemanz: Josef Greindl
Parsifal: Hans Beirer
Klingsor: Gustav Neidlinger
Kundry: Régine Crespin
Ääni korkeuksista: Ruth Siewert
Graalin ritarit: Wilfried Krug, Theo Adam
Knaapit: Claudia Hellmann, Ruth Hesse, Herold Kraus, Harald Neukirch
Kukkaistytöt: Gundula Janowitz, Ruth Hesse, Ruth-Margret Pütz, Claudia Hellmann, Elisabeth

Witzmann, Dorothea Siebert
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Hans Knappertsbusch
 Festspielhaus Bayreuth 5.8.1960
 Live-äänitys, mono
Gala, GL 100.655

16.
Amfortas: Gustav Neidlinger
Titirel: Silvio Maionica
Gurnemanz: Boris Christoff
Parsifal: Sándor Kónya
Klingsor: Georg Stern
Kundry: Rita Gorr
Graalin ritarit: Rinaldo Pelizzoni, G. Morresi
Knaapit: C. Foti, Stefania Malagu, M. Ferrara, A. Merculiali
Kukkaistytöt: Montserrat Caballé, U. Kerp, S. Will, C. Lorand, H. Koch, M. Graf
Coro ed orchestra del Teatro alla Scala Milano
Kapellimestari: André Cluytens
 Teatro alla Scala Milano 1960
 Live-äänitys
HUOM! Julkaistu vain LP:nä

17.
Amfortas: Eberhard Wächter
Titirel: Tugomir Franc
Gurnemanz: Hans Hotter
Parsifal: Fritz Uhl
Klingsor: Walter Berry
Kundry: Elisabeth Höngen & Christa Ludwig (2. näytös, 2. kohtaus)
Ääni korkeuksista: Hilde Rössel-

Majdan
Graalin ritarit: Emano Lorenzi, Kostas Paskalis
Knaapit: Liselotte Maikl, Margareta Sjöstedt, Erich Majkut, Kurt Equiluz
Kukkaistytöt: Gundula Janowitz, Hilde Guden, Biserka Cvejic, Annelise Rothenberger, Gerda Scheyrer, Margareta Sjöstedt
Chor und Orchester der Wiener Staatsoper
Kapellimestari: Herbert von Karajan
 Wiener Staatsoper 1.4.1961
 Live-äänitys, mono
RCA, 7 4321 61950 2
Opera d'Oro, OPD-1169

18.
Amfortas: George London
Titirel: Ludwig Weber
Gurnemanz: Hans Hotter
Parsifal: Jess Thomas
Klingsor: Gustav Neidlinger
Kundry: Irene Dalis
Ääni korkeuksista: Ursula Boese
Graalin ritarit: Niels Möller, David Ward
Knaapit: Ruth Hesse, Claudia Hellmann, Georg Paskuda, Gerhard Stolze
Kukkaistytöt: Gundula Janowitz, Anja Silja, Claudia Hellmann, Dorothea Siebert, Rita Bartos, Elisabeth Schärtel
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Hans Knappertsbusch
 Festspielhaus Bayreuth

25.6.1961
 Live-äänitys, mono
Golden Melodram, GM 1.0049

19.
Amfortas: George London
Titirel: Martti Talvela
Gurnemanz: Hans Hotter
Parsifal: Jess Thomas
Klingsor: Gustav Neidlinger
Kundry: Irene Dalis
Ääni korkeuksista: Ursula Boese
Graalin ritarit: Niels Möller, Gerd Nienstedt
Knaapit: Sonja Cervená, Ursula Boese, Georg Paskuda, Gerhard Stolze
Kukkaistytöt: Gundula Janowitz, Anja Silja, Else-Margrete Gardelli, Dorothea Siebert, Rita Bartos, Sonja Cervená
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Hans Knappertsbusch
 Festspielhaus Bayreuth 1962
 Live-äänitys, stereo
Philips, 464 756-2

20.
Amfortas: George London
Titirel: Ludwig Weber
Gurnemanz: Hans Hotter
Parsifal: Wolfgang Windgassen
Klingsor: Gustav Neidlinger
Kundry: Irene Dalis
Ääni korkeuksista: Ruth Hesse
Graalin ritarit: Hermann Winkler, Gerd Nienstedt
Knaapit: Ruth Hesse, Margarethe Bence, Georg Paskuda, Erwin

Parsifal

Wolfgang Windgassen sopi Parsifaliksi myös ulkonäöltään. (Kuva: Bayreuth 1951)

Oopperan nimirooli on melko kaukana Siegfriedin ja Tristanin kaltaisista raskaan sarjan sankaritenorirooleista. Enemmän kuin näitä rooleja, hän muistuttaa poikaansa Lohengrinia. Todella dramaattisia kohtia on vain vähän, ja rooli liikkuu melko matalalla. Parsifal on lavalla lähes koko oopperan ajan, mutta on äänessä vain melko pienen osan siitä. Jotkut raskaimmat sankaritenoriaänet ovat mielestäni tässä roolissa vähän liikaa. Yksi esimerkki tästä on **Ramón Vinay**, sinänsä hieno taiteilija ja yksi suurimmista Tristanista. Vuonna 1953 (9) hän onnistui vielä Parsifalina kohtalaisesti, mutta kolme vuotta myöhemmin (12) hänen

äänensä oli muuttunut entistä raskaammaksi, eikä ollut muutenkaan parhaassa mahdollisessa kunnossa.

Silti myös suurin suosikkini Parsifalin esittäjistä on nimenomaan raskaan sarjan sankaritenori, **Jon Vickers** (21). Vickersillä oli hyvin persoonallinen, hieman käheäsointinen ääni, jota moni on ensikuulemalta pitänyt rumana. Nuorelta pojalta hänkään ei varsinaisesti kuulosta, mutta hänellä on kykyä suureen herkkyyteen, ja hän pystyy eläytymään rooliin täydellisesti. Vickersin kahdesta muusta Wagner-roolista, Siegmundista ja Tristanista on olemassa useita äänitteitä, sekä studiossa että näyttämöllä tehtyjä. Parsifalin hän levytti vain kerran, Bayreuthissa **Knap-pertsbuschin** johdolla.

René Kollo (27) tekee vaikutuksen samanlaisilla tulkinnallisilla kyvyillä, mutta aivan erilaisella äänellä on Wagner-tenoriksi melko kevyt ääni, mutta hän on silti onnistunut hienosti jopa Tristanina. Hänen äänensä on aina ollut hieman soinniton, mutta kuulostaa **Soltin** levytyksessä erittäin nuorekkaalta, ja on kuin luotu Parsifalin rooliin.

Wolfgang Windgassen (6, 7, 11, 13, 20, 23) on varmasti maailman levytetyin Wagner-tenori. Hänen äänensä ei erityisemmin miellytä minua, varsinkaan uran loppupuolella tehdyissä levytyksissä. Sen sijaan 50-luvun alussa ääni oli hyvin nuorekas, ja esitykset kuulostavat jännittäviltä. Kuvista näkee,

että hän sopi Parsifaliksi myös ulkonäöltään. Rooli oli hänelle vähän liian matala, mutta silti hän onnistui siinä huomattavasti paremmin kuin myös liian matalassa Siegmundin roolissa (mistä pahin esimerkki on vuoden 1960 *Valkyyria*). Windgassenin kuudesta Parsifalista ehkä suosittelavain on vuoden 1954 esitys (11), joka on yhä nuorekkaan kuuloinen, mutta joka on virheettömämpi kuin aiemmat.

Moni pitää **Sándor Kónyaa** (16, 22, 26) maailman parhaana Lohengrinina. Hänellä on erittäin kaunis, hieman italialaistyypinen spinto-ääni, joka sopii myös Parsifaliin. Hänen Parsifalistaan tuntuu puuttuvan hänen Lohengrininsa

Myös Simson kuului Jon Vickersin suurimpiin rooleihin.

Wohlfahrt

Kukkaistytöt: Anja Silja, Sylvia Stahlmann, Sieglinde Wagner, Dorothea Siebert, Rita Bartos, Sona Cervená

Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele Kapellimestari: Hans Knappertsbusch

Festspielhaus Bayreuth
24.7.1963
Live-äänitys, mono

Golden Melodram, GM 1.0034

21.

Amfortas: Thomas Stewart
Titirel: Heinz Hagenau
Gurnemanz: Hans Hotter
Parsifal: Jon Vickers
Klingsor: Gustav Neidlinger
Kundry: Barbro Ericson
Ääni korkeuksista: Ruth Hesse
Graalin ritarit: Hermann Winkler, Gerd Nienstedt

Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele Kapellimestari: Pierre Boulez
Festspielhaus Bayreuth
1966
Live-äänitys, mono

22.

Amfortas: Theo Adam
Titirel: Victor de Narké

Knappertsbusch

Festspielhaus Bayreuth
13.8.1964
Live-äänitys, mono

Golden Melodram, GM 1.0004

22.

Amfortas: Thomas Stewart
Titirel: Kurt Böhme
Gurnemanz: Josef Greindl
Parsifal: Sándor Kónya

Klingsor: Gustav Neidlinger
Kundry: Astrid Varnay
Ääni korkeuksista: Ruth Hesse
Graalin ritarit: Hermann Winkler, Gerd Nienstedt
Knaapit: Ruth Hesse, Elisabeth Schärtel, Dieter Slembeck, Erwin Wohlfahrt

Kukkaistytöt: Anja Silja, Dorothea Siebert, Lily Sauter, Rita Bartos, Helga Dernes, Sona Cervená

Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele Kapellimestari: Pierre Boulez

Festspielhaus Bayreuth
1966
Live-äänitys, mono

Golden Melodram, GM 1.0037

23.

Amfortas: Theo Adam
Titirel: Victor de Narké

Gurnemanz: Franz Crass

Parsifal: Wolfgang Windgassen
Klingsor: Víctor de Narké
Kundry: Régine Crespin

Ääni korkeuksista: Carmela Giuliano

Graalin ritarit: Eduardo Ferracani, Walter Maddalena
Knaapit: África de Retes, Carmen Sensaud, Virgilio Tavini, José Crea

Kukkaistytöt: Myrtha Garbarini, María Altamura, África de Retes, Silvia Baleani, Susana Rouco, Isabel Casey
Orquesta y Coro del Teatro Colón di Buenos Aires Kapellimestari: Erich Leinsdorf
Teatro Colón, Buenos Aires
24.10.1969
Live-äänitys
Living Stage, LS 1043

24.

Amfortas: Hubert Hofmann
Titirel: Walter Hagner
Gurnemanz: Arnold van Mill
Parsifal: René Kollo
Klingsor: Georg Stern
Kundry: Amy Shuard
Ääni korkeuksista: ?
Graalin ritarit: Augusto Pedroni, Bruno Tessari
Knaapit: Edda Piccinini,

Hannelore Schulz-Picard, Guido Fabbris, Nereo Ceron

Kukkaistytöt: Rosetta Pizzo, Rosanna Lippi, Hannelore Schulz-Picard, Marisa Salimbeni, Gisela Neuner-Chionsini, Rina Pallini
Kapellimestari: Heinz Wallberg
Teatro La Fenice, Venezia
16.4.1970

Live-äänitys, stereo

Mondo Musica, MFOH 10411

25.

Amfortas: Thomas Stewart
Titirel: Karl Ridderbusch
Gurnemanz: Franz Crass
Parsifal: James King
Klingsor: Donald McIntyre
Kundry: Gwyneth Jones
Ääni korkeuksista: Marga Höffgen

Graalin ritarit: Hermin Esser, Bengt Rundgren
Knaapit: Elisabeth Schwarzenberg, Sieglinde Wagner, Dieter Slembeck, Heinz Zednik

Kukkaistytöt: Hannelore Bode, Margarita Kyriaki, Inger Paustian, Dorothea Siebert, Wendy Fine, Sieglinde Wagner
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele Kapellimestari: Pierre Boulez

jumalaista hehkua. Tavallaan tämä kyllä sopii roolitulkitaan. Parsifalhan on yksinkertainen nuorukainen eikä poikansa kaltainen romanttinen sankari. Saattaisin silti arvostaa tätä esitystä enemmän jos en olisi kuullut Kónyaa ensin Lohengrinina. En ole kuullut häntä vuoden 1960 levytyksessä, jossa hänen pitäisi olla parhaimmillaan.

Wagnerin rooleista juuri Parsifal sopii mielestäni parhaiten **Placido Domingon** (40) laulettavaksi. Kónyan tapaan sointi on lyyrinen, mutta ääni on silti melko suuri, ja siinä on tarvittavaa syvyyttä. Tulkinallisesti Domingon esitykset ovat olleet vähän vaihtelevia, mutta hänen Parsifalinsa onnistuu tässä suhteessa. Domingon saksasta on tapana valittaa, mutta minua se ei juurikaan häiritse. Sitä paitsi monien arvostettujen amerikkalaislaulajienkaan ääntämys ei ole yhtään parempaa.

James King (25, 30) ja **Set Svanholm** (10) olivat on äänellisesti ja teknisesti erinomaisia sankaritenoreita, joilta kelpaisi enemmän tulkinallisuutta.

Peter Hofmann oli 70-luvulla erittäin lupaava nuori sankaritenori. Hän ei ollut teknisesti täydellinen laulaja, mutta hänellä oli erittäin komea, baritonaalinen tenoriääni. Alkava Parkinsonin tauti aikaan hänen äänensä lähes täydellisen tuhon. (Väitteet, joiden mukaan rock-musiikin laulaminen olisi tuhonnut Hofmannin äänen, ovat tietysti pelkkää hölynpölyä.) Ikävä kyllä useimmat Hofmannin levytyksistä ovat 80-luvun puolelta. **Karajanin** Parsifalissa (29) täystuho oli vasta alkamassa. Hofmannilla on joissakin kohdissa selviä vaikeuksia, mutta toisaalta jotkut kohdat kuulostavat upeilta. Vuonna 1985 (36) äänestä oli pohja pudonnut kokonaan pois, ja esitys on huonoin kuulemani Parsifal.

Jess Thomas (19) tunnetaan Karajanin katastrofaalisena Siegfriedinä, mutta Parsifalin kaltaiset roolit sujuivat häneltä

Placido Domingo Parsifalina Bayreuthissa. (Kuva: Performing Arts Library / Clive Barda)

paljon paremmin. Hieman epävarma hän tosin on. Samantapainen on myös **Warren Elsworth** (35). **Africo Baldelli** (5) oli keskinkertainen spinto-tenori, jonka ääni ei oikein riitä Parsifaliin. **Bernd Aldenhoff** (4), **Hans Hopf** (8) ja **Hans Beirer** (14, 15) ovat periaatteessa sankaritenoreita, mutta Hopfilla ja Beirerilla on sointiongelmia varsinkin korkeiden sävelten kanssa. Aldenhoffin ääni puolestaan huojuu, ja sävelkorkeudet ovat välillä erittäin epämääräisiä.

Fritz Uhl (17) jäi 1950-60-luvuilla Windgassenin varjoon. Aivan raskaimmat roolit eivät oikein häneltä onnistuneetkaan, mutta erityisesti hänen Logensa on parhaita kuulemiani. Myöskään Parsifalina hän ei jää paljoakaan jälkeen

parhaista. Myös **René Maison** (1) oli parhaimmillaan laulaessaan kevyemmän pään sankaritenorirooleja. Hänen tulkitansansa ehkä jää vähän liikaa pelkäksi kauniiksi laulesitykseksi.

Siegfried Jerusalem (32, 33, 37, 39) pohjimmiltaan melko kevyt ääni on kärsinyt liian raskaiden roolien laulamisesta. Parsifaliin ääni kyllä sopii, ja periaatteessa se on parhaimmillaan vuonna 1981 **Steinin/Wolfgang Wagnerin** videotaltioinnissa (32). Silti myöhempien aikojen hieman karskimman kuloiset esitykset miellyttävät minua enemmän. Videolla huomaa myös aivan selvää näyttelijäntaitojen kehitystä. Edellä mainitun videon pötkelömaisestä (tosin rooliin sopivamman ikäisestä) Parsifalista on 11 vuotta uudemmassa Metropolitan-dvd:ssä kehitetty oikeasti kiinnostava roolihahmo.

Olin aiemmin nähnyt **Poul Elmingin** (38) Kupferin *Valkyyria*-videossa, jossa pidin häntä melko raivostuttavana Siegmundina. Parsifalista hän tekee saman ohjaajan kanssa sympaattisen, tavallaan hauskan tulkitannan. Laulaminen sujuu kohtalaisesti. Tosin välillä huomaa, että Elming on oikeasti baritoni, josta on hieman väkisin tehty sankaritenori.

Lauritz Melchiorin (2) narstinen pullistelu ei mielestäni sovi Parsifalin rooliin. Muutenkin pidän häntä melko yliarvostettuna taiteilijana. Melchiorilla oli kuulemma tapana pitkästyä Parsifalin esitysten niissä kohdissa, joissa hänellä ei ollut laulettavaa. Tämän ongelman hän ratkaisi laulamalla kuoron mukana.

Günther Treptow (3) oli Melchioria seuranneen sukupolven harvoja todellisia heldentenoreita. Hänellä on melko tumma ja lämmin ääni, joka soi kauniisti Parsifalin roolissa. Jotakuta saattaa häiritä se, että useimmat hänen vokaaleistaan kuulostavat lähinnä u:n ja y:n välimuodolta.

Festspielhaus Bayreuth
1970
Live-äänitys, stereo
Deutsche Grammophon, 435 718-2

26.
Amfortas: Thomas Stewart
Titurel: Karl Ridderbusch
Gurnemanz: Franz Crass
Parsifal: Sándor Kónya
Klingsor: Gerd Nienstedt
Kundry: Janis Martin
Ääni korkeuksista: Marga Höffgen
Graalin ritarit: Heribert Steinbach, Heinz Feldhoff
Knaapit: Elisabeth Schwarzenberg, Sieglinde Wagner, Rudolf Kniffke, Heinz Zednik
Kukkaistytöt: Hannelore Bode, Elisabeth Volkmann, Inger Paustian, Dorothea Siebert, Wendy Fine, Sieglinde Wagner
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Eugen Jochum
Festspielhaus Bayreuth
1971
Live-äänitys, mono
Golden Melodram, GM 1.0059

27.
Amfortas: Dietrich Fischer-Dieskau
Titurel: Hans Hotter
Gurnemanz: Gottlob Frick
Parsifal: René Kollo
Klingsor: Zoltán Kelemen
Kundry: Christa Ludwig
Ääni korkeuksista: Birgit Finnilä
Graalin ritarit: Robert Tear, Herbert Lackner
Knaapit: Rotraud Hansmann, Marga Schiml, Heinz Zednik, Ewald Aichberger
Kukkaistytöt: Lucia Popp, Alison Hargan, Anne Howels, Kiri Te Kanawa, Gillian Knight, Margarita Lilowa
Wiener Philharmoniker
Chor der Wiener Staatsoper
Wiener Sängerknaben
Kapellimestari: Georg Solti
7.-17.12.1971, 15.-25.3.1972
Studiolevytys, stereo
Decca, 470 805-2

28.
Amfortas: Theo Adam
Titurel: Fred Teschler
Gurnemanz: Ulric Cold
Parsifal: René Kollo
Klingsor: Reid Bunger
Kundry: Gisela Schröter
Ääni korkeuksista: Ingeborg

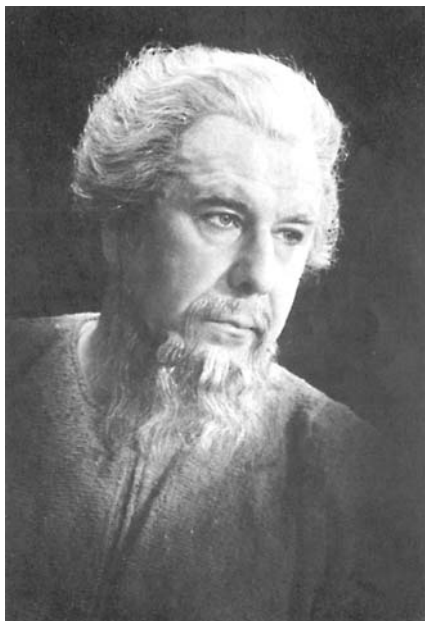
Springer
Graalin ritarit: Horst Gebhardt, Hermann Christian Polster
Knaapit: Elisabeth Breul, Gisela Pohl, Horst Gebhardt, Hans-Jürgen Wachsmut
Kukkaistytöt: Elisabeth Breul, Regina Werner, Gisela Pohl, Hermi Ambros, Helga Termer, Ilse Ludwig-Jahns
Chor und Sinfonieorchester des Leipziger Rundfunks
Chor des Berliner Rundfunks
Thomanerchor, Leipzig
Kapellimestari: Herbert Kegel
11.1.1975
Live-äänitys
Koch, 3-1348-2

29.
Amfortas: José van Dam
Titurel: Victor von Halem
Gurnemanz: Kurt Moll
Parsifal: Peter Hofmann
Klingsor: Siegmund Nimsgern
Kundry: Dunja Vejzovic
Ääni korkeuksista: Hanna Schwarz
Graalin ritarit: Claes Häkan Ahnsjö, Kurt Rydl
Knaapit: Marjon Lambriks, Anne Gjevang, Heiner Hopfner, Georg Tichy

Kukkaistytöt: Barbara Hendricks, Jannet Perry, Doris Soffel, Inga Nielsen, Audrey Michael, Rohangiz Yachmi
Berliner Philharmoniker
Chor der Deutschen Oper Berlin
Kapellimestari: Herbert von Karajan
4.-7., 10.-12. ja 27.-29.12.1979
2.-4.1., 15.4. ja 1.7.1980
Studiolevytys, stereo
Deutsche Grammophon, 413 347-2

30.
Amfortas: Bernd Weikl
Titurel: Matti Salminen
Gurnemanz: Kurt Moll
Parsifal: James King
Klingsor: Franz Mazura
Kundry: Yvonne Minton
Ääni korkeuksista: Julia Falk
Graalin ritarit: Norbert Orth, Roland Bracht
Knaapit: Regina Marheineke, Claudia Hellmann, Helmut Holzapfel, Karl Heinz Eichler
Kukkaistytöt: Lucia Popp, Carmen Reppel, Suzanne Sonnenschein, Marianne Seibel, Marga Schiml, Doris Soffel
Chor und Sinfonieorchester des Bayerischen Rundfunks

Gurnemanz

Ludwig Weber Gurnemanzina
(Kuva: Bayreuth 1951)

Gurnemanz on kaikkien aikojen suurimpia bassorooleja, vaikka ei esiinnykään toisessa näytöksessä. Draamallisesti hän ei ole erityisen tärkeä hahmo, vaan toimii ennen kaikkea kertojana. Hänellä on monta pitkää kertomusta, jotka suuren taiteilijan esittäminä ovat todella vaikuttavia, mutta jotka saattavat vähäisemmän tulkitsijan laulamina muuttua tylsiksi. Näin on käynyt muutamassa levytyksessä. Yhtään huonosti laulettua esitystä en ole kuullut, ja yleisesti ottaen Gurnemanz on onnistunut levytyksissä erinomaisesti – kuten useimmat muutkin Wagnerin bassoroolit.

Sodanjälkeisen Bayreuthin ensimmäinen Gurnemanz oli **Ludwig Weber** (5, 6, 7, 9, 13). Hän oli jo tuohon aikaan

pitkän linjan veteraani, mutta lauloi silti Bayreuthissa 60-luvun loppupuolelle asti. Hän laulaa jossain määrin vanhanaikaisella tyylillä, hieman melodramaattisesti ja portamentoa käyttäen. Tässä ei minun mielestäni ole mitään pahaa, ja esitys on erittäin vaikuttava. Silti on jälleen yllättävää, että tällainen tyylipelasi modernisuutta peräänkuuluttaneelle Wieland Wagnerille.

Josef Greindl (4, 11, 14, 15, 22) oli niitä harvoja laulajia, jotka lauloivat Bayreuthissa sekä natsiaikana että sen jälkeen. Hänen Gurnemanzistaan on julkaistu yksi äänite vuodelta 1949 sekä neljä Bayreuth-äänitystä. Greindlin ääntä on usein tapana sanoa rumaksi. Minusta se on karskilla tavalla ihan komean kuuloinen ja sopii hienosti joihinkin Wagnerin rooleihin – ei ehkä parhaiten pyhää rauhaa säteileväksi Gurnemanziksi. Vuonna 1949 (4) hänen äänensä oli erittäin hyvässä kunnossa, ja myös vuoden 1954 esitys (11) on varsin onnistunut. Muut ovat epätasaisempia.

Toinen tummasävyinen basso, **Gottlob Frick** (27), onnistui mielestäni hieman Greindliä paremmin. Levyttäessään Gurnemanzin, hän oli jo varsinaisesti jäänyt eläkkeelle, ja hänen äänensä oli muuttunut aiempaakin raskaammaksi. Tavallaan tämä tekee laulamisesta jossain määrin ongelmallista. Toisaalta taas se kuulostaa erittäin komealta. Frick muuten poikkesi monista syvääänisistä bassolaulajista siinä, että hän oli melko pienikokoinen mies.

Hans Hotterin (11, 17-21) ääni alkoi 1960-luvun alussa muuttua bassobaritonista oikeaksi bassoksi, jolloin hän siirtyi Amfortasin ja Kurwenalin kaltaisista baritonirooleista Gurnemanziin ja Markeen. 60-luvulla Hotterin ääni ei ollut enää kovinkaan kiinteä, ja kuulosti hieman tukkoiselta. Tähän vaikutta myös se, että kaikki Bayreuth-esitykset on taltioitu kesällä, jolloin allerginen ja

astmaattinen Hotter kärsi aina heinäuhasta. Taiteilijana hän kehittyi koko elämänsä ajan, ja hänen Gurnemanzissaan on ainutlaatuista lämmintä tunnelmaa. Äänellisesti näistä esityksistä paras on ensimmäinen, tulkinallisesti viimeinen.

Boris Christoffia ei nykyään varsinaisesti muisteta Wagner-laulajana, vaikka hänen ohjelmistoonsa kuului useita Wagnerin bassorooleja. Hänen Gurnemanzinsa (5) on komeasti laulettu, tyyliään jossain määrin teatraalinen. Hänen saksankielistä tulkintaansa (16) en ole kuullut, mutta hänen ääntämystään on sanottu hieman omituiseksi.

Donald McIntyre (35) on ainoa laulaja, joka on levyttänyt sekä Gurneman-

Alexander Kipnis oli sotienvälisen ajan suurin Gurnemanz

Tölzer Knabenchor
Kapellimestari: Rafael Kubelik
5.1980
Studiolevytys, stereo
Arts, 43027-2

31.
Amfortas: Wolfgang Schöne (laulu), Armin Jordan (näyttelijä)
Titurel: Hans Tschammer (laulu), Martin Speer (näyttelijä)
Gurnemanz: Robert Lloyd
Parsifal: Reiner Goldberg (laulu), Michael Kutler, Karen Krick (näyttelijät)
Klingsor: Aage Haugland
Kundry: Yvonne Minton (laulu), Edith Clever (näyttelijä)
Ääni korkeuksista: Gertrud Oertel
Graalin ritarit: Paul Frey, Gilles Cachemaille
Knaapit: Tamara Herz, Hanna Schaer, Christer Bladin, Michael Roeder
Kukkaistytöt: Britt-Marie Aruhn, Jocelyne Chamonin, Eva Sauröva, Tamara Herz, Hanna Schaer, Gertrud Oertel
Orchestre Philharmonique de Monte-Carlo
Prague Philharmonic Chorus
Kapellimestari: Armin Jordan
29.6., 3. & 6.-9.7. 1981

Studiolevytys, stereo
Erato, 2292-45662-2
Ohjaaja: Hans Jürgen Syberberg
Lavastus: Werner Achman
Puvut: Veronicka Dorn ja Hella Walter
DVD (amerikkalaisella aluekoodilla): **Image Entertainment, ID4580CODVD**
VHS: ARTOP1

32.
Amfortas: Bernd Weikl
Titurel: Matti Salminen
Gurnemanz: Hans Sotin
Parsifal: Siegfried Jerusalem
Klingsor: Leif Roar
Kundry: Eva Randová
Ääni korkeuksista: Marga Schiml
Graalin ritarit: Toni Krämer, Heinz Klaus Ecker
Knaapit: Marga Schiml, Hanna Schwarz, Helmut Pampuch, Martin Egel
Kukkaistytöt: Norma Sharp, Carol Richardson, Mari-Anne Häggander, Margit Neubauer
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: Horst Stein
Ohjaus: Wolfgang Wagner
Festspielhaus Bayreuth
1981

Live-video, stereo
VHS: Philips 070 410 PAL

33.
Amfortas: Bernd Weikl
Gurnemanz: Kurt Moll
Parsifal: Siegfried Jerusalem
Klingsor: Hermann Becht
Kundry: Leonie Rysanek
Orchestre National de France
Kapellimestari: Marek Janowski
1982
Live-äänitys, stereo
HUOM! Julkaistu vain LP:nä

34.
Amfortas: Sándor Sólyom-Nagy
Titurel: Ferenc Szalma
Gurnemanz: Donald McIntyre
Parsifal: András Molnár
Klingsor: András Faragó
Kundry: Katalin Kasza
Ääni korkeuksista: Eszer Póka
Graalin ritarit: Atilla Fülöp, János Tóth
Knaapit: Ilona Hankiss, Jutta Bokor, Ferenz Gerdesits, András Laczó
Kukkaistytöt: Magda Kalmár, Katalin Piti, Tamara Takács, Agnes Decsi, Mariá Zempleni, Maria Teresa Uribe
A Magyar Állami Operaház Enek és Zenekara

Kapellimestari: Janos Ferencsik
Magyar Állami Operaház
13.2.1983
Live-äänitys, stereo
Laulettu unkariksi
HUOM! Julkaistu vain LP:nä

35.
Amfortas: Phillip Joll
Titurel: David Gwynne
Gurnemanz: Donald McIntyre
Parsifal: Warren Elsworth
Klingsor: Nicholas Folwell
Kundry: Waltraud Meier
Ääni korkeuksista: Kathryn Harries
Graalin ritarit: Timothy German, William Mackie
Knaapit: Mary Davies, Margaret Morgan, John Harris, Neville Ackermann
Kukkaistytöt: Elizabeth Ritchie, Christine Teare, Kathryn Harries, Rita Cullis, Elizabeth Collier, Catriona Bell
Welsh National Opera Orchestra and Chorus
Kapellimestari: Reginald Goodall
17.-25.6.1984
Studiolevytys, stereo
EMI, CMS 5 65665 2

zin että Klingsorin. McIntyreä on pidetty 70-80-lukujen vastineena Hotterille, erityisesti Wotanina. Tästä syystä on yllättävää huomata, että hänen äänensä tuntuu Gurnemanzin roolissa liian ilkeältä. Ongelma on siis sama kuin Greindlillä. Silti McIntyre ja Greindl olivat niin suuria tulkitsijoita, että heitä kuuntelee mielellään sellaisessakin roolissa, jossa he eivät ole aivan omimmillaan.

Franz Crass (25,26) ja **Matthias Hölle** (37) laulavat teknisessä mielessä hienosti, mutta molempien esitykset ovat melko tylsiä. Hölle on mielestäni onnistunut erittäin hyvin ainakin Hundingina, joten ehkä Gurnemanzin rooli oli tuossa vaiheessa liikaa hänelle.

John Tomlinson (38) ja **Hans Sotin** (32, 35) ovat monien arvostamia laulajia, jotka eivät ole onnistuneet tekemään minuun oikein minkäänlaista vaikutusta. Enpidä heidän äänistään, eikä tulkinnoissakaan tunnu olevan mitään erityistä. Molemmat ovat myös videolla melko mitäänsanomattomia. Toisaalta kyllä Tomlinson oli vuonna 1993 kokematon tässä roolissa, ja olen kuullut sanottavan, että hän olisi myöhemmin ollut hyvin vaikuttava.

Maailmansotien välisen ajan merkittävin Gurnemanz oli **Alexander Kipnis** (1). Vuonna 1928 hän lauloi Bayreuthissa Siegfried Wagnerin johdolla yhden hienoimmista kuulemistani Pitkäperjantain ihmeestä. Tavallaan se varjostaa hänen sinänsä loistavaa levytystään koko roolista.

On hienoa huomata, että yksi suurimmista Gurnemanzeista – ehkä jopa suurin – on omalta ajaltamme. **Kurt Moll** (29, 30, 39, 40) on aikamme suurimpia laulajia, ja sopii erityisesti Gurnemanzin rooliin. Hänen tulkinnessaan on samanlaista lämpöä ja herkkyyttä kuin Hotterilla, mutta ilman tämän äänellisiä ongelmia.

Amfortas

George London, ahdistunein Amfortas (Kuwa: Bayreuth 1951)

Amfortasin osuus rajoittuu lähes pelkästään kahteen monologiin. Nämä monologit ovat erittäin dramaattista sturm und drang -henkistä tuskanhuutoa, joten helppoa laulettavaa ne eivät ole. Vaikeutta lisää se, että rooli pitää esittää maukuasennossa.

Angstisimman Amfortas-tulkinnan laulaa kanadalainen **George London** (6, 7, 9, 10, 18-20). Hän oli yksi Bayreuthin suurimmista taiteilijoista, mutta valitettavasti hänen uransa katkesi 60-luvun puolivälissä äänihuulten osittaiseen halvaantumiseen. Nimestään huolimatta hän oli venäläistä sukua, ja hänen äänenvärisä on selvästi slaavilainen. 60-luvulla Londonin ääni ei ollut enää aivan yhtä hyvässä kunnossa kuin edellisellä vuosikymmenellä, mutta mitään selviä

merkkejä äänen tuhoutumisesta ei ollut kuultavissa. Londonin omakohtaisesti koetulta kuulostava ahdistus on aina erittäin koskettavaa.

Hans Hotterin laulamana Amfortasin rooli on ennen kaikkea surumielinen, vähemmän raivokas kuin Londonin. Vuonna 1954 hänen äänensä oli parhaimmillaan, ja esitys on yksi tämän suuren taiteilijan hienoimmista.

Todellinen yllättäjä on **Dietrich Fischer-Dieskau** vuonna 1956 (12). Olen ilman muuta eri mieltä niiden kanssa, joiden mielestä Fi-Di:n ei olisi koskaan pitänyt laulaa Wagneria. Periaatteessa hänellä on sankaribaritonirooleihin liian kevyt ääni, mutta olen silti pitänyt hänen Kurwenalistaan ja Reininkulta-Wotanistaan. Tästä huolimatta uskoin, että Fischer-Dieskau olisi Amfortasin rooliin liian älyllinen ja asiallinen tulkitsija. Olin yllättyneet huomattavasti kuinka täydellisesti hän eläytyi rooliin ja esittää sen jopa hienommin kuin Hotter ja London. Tämä on yksi suurimmista kuulemistani Wagner-tulkintoista. **Sotin** studiolevytys (27) on tyypillisempää Fischer-Dieskausta: hienosti laulettu, muttei onnistu koskettamaan aivan samalla tavalla kuin aiempi esitys.

Falk Struckmannille (38) pitää nos-taa hattua hänen varsin tehokkaasta suorituksestaan Kupferin ohjaamassa videossa. Nimittäin asento, jossa hänen pitää maata, on laulamisen kannalta täysin mahdoton.

Rolando Panerain (5) Amfortas vuonna 1950 oli vasta 24-vuotiaan laulajan esitykseksi hämmästyttävän onnistunut. Panerain urahan on jatkunut vielä 2000-luvullakin.

Lähes kaikki Amfortasit ovat hyviä laulajia, mutta jopa **James Morrisin** (40), **Eberhard Wächterin** (17) ja **Paul Schöflerin** (3) kaltaiset taiteilijat jäävät tulkinnallisesti selvästi jälkeen Fischer-Dieskausta, Londonista ja Hotterista.

36.

Amfortas: Simon Estes
Titirel: Matti Salminen
Gurnemanz: Hans Sotin
Parsifal: Peter Hofmann
Klingsor: Franz Mazura
Kundry: Waltraud Meier
Ääni korkeuksista: Ruthild Engert-Ely
Graalin ritarit: Michael Pabst, Matthias Hölle
Knaapit: Ruthild Engert-Ely, Sabine Fues, Helmut Pampuch, Peter Maus
Kukkaistytöt: Deborah Sasson, Susan Roberts, Monika Schmitt, Alison Browner, Hilde Leidland, Margit Neubauer
Chor und Orchester der Bayreuther Festspiele
Kapellimestari: James Levine
Festspielhaus Bayreuth 1985
Live-äänitys, stereo
Philips, 434 616-2

37.

Amfortas: José van Dam
Titirel: John Tomlinson
Gurnemanz: Matthias Hölle
Parsifal: Siegfried Jerusalem
Klingsor: Günter von Kannen
Kundry: Waltraud Meier
Ääni korkeuksista: Waltraud

Meier

Graalin ritarit: Kurt Schreibmayer, Cornelius Hauptmann
Knaapit: Marianna Rorholm, Annette Küttenbaum, Helmut Pampuch, Peter Maus
Kukkaistytöt: Edith Wiens, Constance Hauman, Daniela Bechly, Hilde Leidland, Pamela Coburn, Sally Burgess
Berliner Philharmoniker
Chor der Berliner Staatsoper
Kapellimestari: Daniel Barenboim
Joulukuun 1989 sekä tammikuu ja maaliskuu 1990
Studiolevytys, stereo
Teldec, 9031-74448-2

38.

Amfortas: Falk Struckman
Titirel: Fritz Hübner
Gurnemanz: John Tomlinson
Parsifal: Poul Elming
Klingsor: Günter von Kannen
Kundry: Waltraud Meier
Ääni korkeuksista: Rosemarie Lang
Graalin ritarit: Peter Bindzus, Gerd Wolf
Knaapit: Efrat Ben-Nun, Elvira Dreßen, Peter Menzel, Andreas Schmidt

Kukkaistytöt: Carola Höhn, Brigitte Eisenfeld, Carola Nossek, Borjaana Mateewa, Elvira Dreßen, Laura Aikin
Staatskappelle Berlin
Chor der deutschen Staatsoper Berlin
Kapellimestari: Daniel Barenboim
Ohjaaja: Harry Kupfer
1992
Live-video, stereo
VHS: Teldec 927883

39.

Amfortas: Bernd Weikl
Titirel: Jan-Hendrik Rootering
Gurnemanz: Kurt Moll
Parsifal: Siegfried Jerusalem
Klingsor: Franz Mazura
Kundry: Waltraud Meier
Ääni korkeuksista: Hitomi Katagiri
Graalin ritarit: Paul Groves, Jeffrey Wells
Knaapit: Heidi Grant Murphy, Jane Bunnell, John Horton Murray, Bernard Fitch
Kukkaistytöt: Heidi Grant Murphy, Kaaren Erickson, Jane Bunnell, Korliss Uecker, Gwynne Geyer, Wendy White
Metropolitan Opera Orchestra and Chorus

Kapellimestari: James Levine
Ohjaaja: Otto Schenck
28.3.1992
Live-video, stereo
DVD: Deutsche Grammophon
073 032-9

40.

Amfortas: James Morris
Titirel: Jan-Hendrik Rootering
Gurnemanz: Kurt Moll
Parsifal: Plácido Domingo
Klingsor: Ekkehard Wlaschiha
Kundry: Jessye Norman
Ääni korkeuksista: Hitomi Katagiri
Graalin ritarit: Allan Glassman, Julien Robbins
Knaapit: Heidi Grant Murphy, Jane Bunnell, Paul Groves, Anthony Laciura
Kukkaistytöt: Heidi Grant Murphy, Kaaren Erickson, Jane Bunnell, Korliss Uecker, Joyce Guyer, Wendy White
Metropolitan Opera Orchestra and Chorus
Kapellimestari: James Levine
Huhtikuu 1991, kesäkuu 1992
Studiolevytys, stereo
Deutsche Grammophon, 437 501-2

Kundry

Martha Mödl, *Kundryn ruumiillistuma*

Parsifalin oudoin ja tavallaan kiehtovin rooli on Kundry. Hahmon tietynlainen skitsofreenisuus johtuu osittain siitä, että Wagner kokosi hänet useasta **Wolfram von Eschenbachin** *Parzival*-eepoksessa esiintyneestä henkilöstä. Erikoista on myös se, että Kundryn lähes koko lauluosuus on toisessa näytöksessä, vaikka hän käväisee näyttämöllä jo ensimmäisessä ja on lavalla koko kolmannen näytöksen ajan. Musiikillisesti rooli on ehkä tämän oopperan vaikein, atonaalisuutta lähenevää kromatiikkaa on paljon. Usein sopraanolle rooli on liian matala, mezzosopraanolle taas liian korkea. Monet parhaista Kundryista ovat jotain sopraanon ja mezzon väliä. *Parsifalin* kantaesityksessä kesällä 1882 Kundrya esitti sopraano **Amalie Materna**, seuraavassa esityksessä mezzosopraano **Marianne Brandt**.

Martha Mödlistä (4, 7, 9, 11-13) tuli 50-luvun Bayreuthissa Kundryn ruumiillistuma. Hänellä oli persoonallinen ääni,

Gwyneth Jones Sieglindenä

joka tuskin miellyttää kaikkia, mutta jota minä pidän erittäin seksikkäänä. Hänen tulkinnalliset taitonsa olivat loistavat, mutta tekniikka ei ollut samalla tasolla. Tästä johtuen hänen esitystensä taso on vaihteleva. Onnistuneimpia ovat ehkä vuosien 1949 (4) ja 53 (9) esitykset.

Gwyneth Jonesista (25) voi hyvin pitkälle sanoa samaa. Hänen tekniikkansa ja äänensä ovat vaihdelleet kohtalaisesti kelvottomaan, varsinkin hänen laaja vibratonsa kuulostaa joskus ärsyttävältä. Hän pystyy eläytymään esittämiinsä rooleihin, ja tekee juuri nimenomaan Kundryna suuren vaikutuksen. Lisäpiteitä epä-oopperamaisista kirkaisuista. **Götz Friedrichin** ohjaaman *Tannhäuser*-videon nähneet tietävät, että tämä de-neuvenomaisen kaunis laulaja oli myös loistava näyttelijä.

Muut 60-70-luvulla Bayreuthissa laulaneet Kundryt eivät ole saavuttaneet yhtä suurta mainetta kuin Mödl ja Jones. Tämä ei ole yllättävää, sillä vaikka **Irene Dalis** (18-20), **Janis Martin** (26) ja **Barbro Erikson** (21) ovat kolvollisia laulajia, he jäivät pahasti todellisten persoonallisuuksien jalkoihin.

Bayreuthin seuraava huomattava Kundry oli **Waltraud Meier** (35-39). Vuoden 1985 esityksessä (36) hän nousee selvästi muiden solistien yläpuolelle, ja **Barenboimin** levytyksessä (37) jättää jälkeensä myös kapellimestarin. Näyttelijäntaitojensa ja upean ulkonäkönsä ansiosta hän on vielä parempi nähtynä. **Kuperferin**/Barenboimin videotaltiointinissa (38) toinen näytös toimii hyvin pitkälle juuri hänen karismsansa varassa.

Jessye Norman (40) on yksi viime vuosikymmenien loistavimmista laulajista, joka valitettavasti ei ole levyttänyt äänelleen loistavasti sopivia Brünnhilden ja Isolden rooleja. Hän laulaa kauniilla, tummasävyisellä sopraanollaan Kundryn ehkä paremmin kuin kukaan muu. Ikävä kyllä esityksestä puuttuu tulkinta täysin, eikä Norman tavoita Kundryn luonnetta millään tasolla. On erikoista, että sama laulaja on tavallaan sekä esityksen vahvin että heikoin lenkki. Samalla tavalla onnistuu ja epäonnistuu myös kaunisääninen **Marjorie Lawrence** (1).

Maria Callas (5) lauloi Wagneria vain uransa alkupuolella, vaikka tämä ohjelmisto olisi ehkä parhaiten sopinut hänen äänelleen uran lopulla. Kundry on ainoa hänen kokonaan levytetty Wagner-roolinsa. Tai oikeastaan vain lähes kokonaan, sillä oopperaa lyhennettiin tässä esityksessä. Vaikka Callas ei ollutkaan kokenut Wagner-laulaja hän onnistui eläytymään tähän rooliin paremmin kuin useimmat muut. Mielestäni Callas oli taiteilijana samantapainen kuin Mödl, ja teknisesti tämän yläpuolella.

Karajanin live-äänityksessä (17) Kundryn rooli on jostain syystä jaettu kahdelle laulajalle. Toisen näytöksen toisen kohtauksen, siis Kundryn tärkeimän osuuden, laulaa **Christa Ludwig**. Loput laulaa **Elisabeth Höngen**. Tilanne on hänelle epäkiitollinen, sillä Ludwig on parhaita Kundryn esittäjiä. Mielellään Höngeniä silti kuuntelee. Brandtin,

Nuori Maria Callas Isoldena

Mödlin, Meierin ja tavallaan Callasinkin tapaan Ludwig oli mezzosopraano, joka suoriutui monista sopraanorooleista vaikeuksitta. Brünnhildestä hän kieltäytyi. Klingsorin roolin tässä esityksessä lauloi hänen silloinen puolisonsa **Walter Berry**. Kymmenen vuotta myöhemmin Ludwig levytti Kundryn studiossa **Soltin** johdolla (27). Tuohon aikaan hän oli juuri eronnut Berrystä ja lisäksi kärsi äänellisistä ongelmista. Tämän huomioon ottaen esitys on erittäin onnistunut, vaikka ääni ei kuulostakaan aivan yhtä kauniilta kuin aiemmassa esityksessä.

1900-luvun kuuluisimmat Wagner-sopraanot **Kirsten Flagstad** (2), **Astrid Varnay** (10, 22) ja **Birgit Nilsson** eivät olleet Kundryn roolissa aivan omimmillaan. Nilsson ei esittänyt sitä oopperalavalla, ja levytti siitä vain osia. Flagstatilta on julkaistu koko rooli. Tavallaan hän laulaa sen useasti, mutta silti on selvää, että Brünnhilden ja Isolden kaltaiset roolit sopivat hänelle paremmin. Varnay onnistui häntä paremmin. En varsinaisesti pidä hänen ääntään mitenkään kauniina, mutta Kundryn rooliin se sopii. Hän pystyy hienosti esittämään hahmon kaikki tunnetilat ja kuulostamaan välillä pelottavalta, välillä viettelevältä. Vuonna 1966 hän ei ollut enää aivan parhaimmillaan, ja ääni kuulostaa joissakin kohdissa kirkuvalta.

Waltraud Meier, oman aikamme suurin Kundry

Klingsor

Klingsorilla on laulettavaa vain viitisentoista minuuttia, mutta roolin draamainen merkitys on niin suuri, että se tavallaan tuntuu pidemmältä. Joskus sama laulaja on esittänyt sekä Klingsorin että Amfortasin roolin, ainakin **Hermann Uhde** (6, 7, 9, 13) teki joskus näin. Yhtään tällaista esitystä ei ole levytetty. Itse asiassa **Gustav Neidlinger** (11, 15, 18-22; Amfortas 16) on ainoa laulaja, joka ylipäättään on levyttänyt molemmat roolit. Neidlinger oli yksi suurimmista roistojen esittäjistä kautta aikojen, ja on selvää, että hän on enemmän kotonaan Klingsorina kuin Amfortasina. Hänen Klingsorinsa tuntuu todella nauttivan pahuudestaan. Erityisen katkeroituneelta hän ei kuulosta, mitä joku saattaa pitää virheenä. Olen myös kuullut joidenkin pitävän Neidlingeria liian "sarjakuvapahis"-tyyppisenä. Silti hänen esityksensä on niin raju ja vaikuttava, että en oikein viitsi valittaa tuollaisesta.

Neidlingerin edeltäjä Bayreuthin Klingsorina oli Hermann Uhde, joka teki tästä roolista vielä pelottavamman. Hänen äänensä ei ole kaunis ja laulutyylillä on jossain määrin huutava. Silti hän on onnistunut loistavasti Klingsorin lisäksi myös Lentävänä hollantilaisena ja kohdallisesti Wotanina.

Parhaiten Mozart-baritonina tunnettu

Pelottava Hermann Uhde
(Kuva: Bayreuth 1951)

Walter Berry yllättää erinomaisella Klingsorillaan. Hän saa aikaan todella ilkeän Klingsorin, joka ei jää miljoonien jälkeen Neidlingeristä ja Uhdesta.

Donald McIntyre (25) on ainoa laulaja, joka on levyttänyt sekä Gurnemanzin että Klingsorin. Hänen äänensä sopii mielestäni Klingsoriin, mutta korkeat äänet kuulostavat vaikeilta. On-

outoa, että jotkut bassot (esim **Aage Haugland**, 31) ovat laulaneet tätä roolia, joka tuntuu bassobaritonillekin liian korkealta.

Zoltan Kélémen (27) on tyyliltään melko lähellä Neidlingeria, hieman liioitellumpi tosin. Myös **Toni Blankenheim** (12, 14) ääni muistuttaa Neidlingeria ja sopii Klingsorin rooliin täydellisesti. Tulkinnallisesti hän on melko vaisu.

Adolf Vogel (3) ja **Robert Blasius** (4) ovat erinomaisia vanhan koulukunnan Klingsoreita. Vogel ei tosin ole tässä roolissa aivan yhtä loistava kuin Alberichina.

Franz Mazuralla (30, 36, 39) on ensimmäisessä levytyksessään ääni erinomaisessa kunnossa, mutta tulkinta on hieman vaisu. 13 vuotta myöhemmin tilanne on kääntynyt päinvastaiseksi: ääni on huonossa kunnossa, mutta tulkinta on erittäin raju.

Ekkehard Wlaschiha (40) on Neidlingerin manttelinperiä Klingsorina ja Alberichina, ja nousee selvästi suurimpien joukkoon. Häntä käytetympi tässä roolissa tuntuu olevan **Günter von Kannen** (37, 38), jota tylsempää ja huonommin laulavaa Klingsorina on vaikea löytää.. **Siegmond Nimgson** (29) ja **Gerd Nienssted** (26) tuntuivat hänen jälkeensä kelloisilta, mutta Uhdeen verrattuna he ovat mitäänsanomattomia.

Titurel ja muut pikkuroolit

Titurel on *Parsifalissa* tärkeä taustavaikeuttaja. Hänen lauluosuutensa rajoittuu muutamaaan lauseeseen, jotka monessa esityksessä tulevat näyttämön takaa tai nauhalta. Monet suuret laulajat ovat laulaneet Titurelia uransa alussa tai lopussa. **Matti Talvelan** (19), **Ludwig Weberin** (18, 20), **Theo Adamin** (11) ja **Matti Salmisen** (30, 32, 36) kaltaisia suuria taiteilijoita on mukavaa kuunnella tällaisessa pienessäkin roolissa, mutta mitään suurta vaikutusta ei kukaan heistä pysty tekemään. Oikeastaan ainoa, joka pystyy tähän, on **Hans Hotter Soltin** levytyksessä (27). Äänellisesti hän oli tuohon aikaan melko huonossa kunnossa, mutta on-

nistuu tekemään tästäkin roolista todella koskettavan.

Kolmannen knaapin ja Toisen ritarin osat ovat suunnilleen samankokoisia kuin Titurelin. Draamallisesti nämä hahmot ovat pelkkiä statisteja. Bayreuthin tärkein knaappilaulaja on ollut **Gerhard Stolze**. Hän lauloi kolmatta (7, 11, 14, 19) ja neljättä knaappia (6, 9, 18) vuosikausia, vaikka oli samaan aikaan hyvin suosittu Mimen, Logen ja Davidin kaltaisissa suurissa rooleissa. Muita huomattavia knaappeja ovat **Karl Laufkötter** (2), **Gerhard Unger** (7) ja **Heinz Zednik** (25-27). Toisen graalinritarin roolia esittäneistä laulajista merkittävin on Theo Adam (9, 11, 15).

Myös ensimmäisen kukkaisytön roolissa on ollut useita merkittäviä laulajia, esim. **Anja Silja** (18, 20-22), **Montserrat Caballé**, **Gundula Janowitz** (15, 17, 19) ja **Barbara Hendricks** (29). Ihastuttavimmalta kuulostaa **Lucia Poppin** kimmeltävä sopraano.

Gerhard Stolze ja Lucia Popp kuuluvat Parsifalin pikkuroolien suurimpiin esittäjiin

Yhteenveto

Lähes kaikki *Parsifal*-levytykset ovat kiinnostavia, ainakin jossain mielessä. Tyylisimpänä pidän **Horst Steinin** ja **Wolfgang Wagnerin** videoversiota (32), vaikka siinä ei mitään todella katastrofaalista olekaan. Myöskään **Barenboimin** (37) ja **Boulezin** (22, 25) levytyksistä en voi väittää pitävänmuutamasta hienosta laulajasta huolimatta.

Knappertsbuschin vuosien 1951-54 (6, 7, 11) versioista voi suositella mitä tahansa. Myöhemmissä laulajat ovat epätasaisempia. Suosikkini on silti vuoden 1964 esitys (21), ennen kaikkea **Jon Vickersin** takia. Vuoden 1951 esitys on saatavana monilla levymerkeillä. Joitakin näistä julkaisuista saattaa saada erittäin edullisesti. Knappertsbuschin jälkeen kannattaa kuunnella **Clemens Kraussin** täysin erilainen vaikkakin samoja laulajia sisältävä tulkinta (9).

Studiolevytyksistä suositeltavia ovat **Solti** (27), **Karajan** (29) ja **Levine** (40). Ainakin Soltia voi suositella myös *Parsifaliin* ensimmäistä kertaa tutustuvalla. Tähän tarkoitukseen sopii myös Levinen ja **Schenkin** dvd (39). Sen vastapainoksi kannattaa katsoa **Harry Kupferin** täysin erilainen ohjaus – ehkä mieluummin Suomen kansallisoopperassa kuin Barenboimin johtamana, musiikillisesti melko huonona videona (38).

Rudolf Moraltin levytyys (3) on hieno historiallinen taltiointi. Tavanomaisuuksiin kyllästyneille suosittelen **Vittorio Guin** italiankielistä levytystä (5).

Erityiskiitokset Matti Luukkaiselle.